

Fortidens moralske spejl

Af Cecilie Banke

Mandens hoved ligger badet i en blodpøl på det hvide bord. På bordet står fem tomme sodavandsflasker af den slags uden kapsel, som man brugte før i tiden, samt en vase med en buket blomster. Manden er klædt i sort læderjakke. Det er øjeblikket efter, at han er blevet skudt to gange i nakken på en simpel restauration i den jydsk provins. Billedet stammer fra den nyligt udkomne bog, "Efter drabet", skrevet af journalisten Peter Øvig Knudsen, der tager fat på et stadig meget følsomt emne i den danske historie, og det er de såkaldte stikkerlikvideringer.

Under tyskernes besættelse af Danmark fra april 1940 til maj 1945 blev mellem 350 og 400 danskere myrdet, fordi de samarbejdede med tyskerne og angav medlemmer fra den danske modstandsbevægelse. Drabene var bevægelsens måde at sikre sig selv mod angiveri og forræderi på, og har været et generelt accepteret faktum i modstandsbevægelsens historie. Det var nødvendigt at myrde disse mennesker for, at den danske modstand kunne videreføres, og morderne har derfor stået som helte, der i fædrelandets navn begik en af de mest alvorlige af alle forbrydelser, nemlig drab.

Skyggesiden

Med Peter Øvigs bog er morderne ikke helt så meget helte. De er nærmere blevet mennesker. Gennem en række interview med implicerede personer afslører bogen sider af den danske modstandsbevægelse, der ikke er helt så heroiske, som hidtil antaget. Den afslører brutalitet, vold og blodrus, og den fortæller om skæbner, der i kraft af heltegeringen med tiden blev til menneskelige tragedier. Selvmord, pillemisbrug og alkoholisme var for nogle konsekvenserne af deres helteindsats, og bogen vidner dermed også om, hvad det vil sige at leve med det at have myrdet. Der findes ingen tilgivelse uanset, at drabet i sig selv tjente et rigtigt formål.

Denne afmontering af mennesker, der hidtil har været helte i danmarkshistorien, har givet anledning til en del debat. Flere af modstandsbevægelsens nu ganske få levende medlemmer har reageret meget kraftigt imod bogen, mens historikere fra især den ældre generation har anklaget bogen for at være journalistisk sensationsmageri, der rider på en bølge af nymoralisme, hvor hensigten er at finde så mange skurke frem som muligt uden hensyn til konteksten og de specifikke forhold under krigen.

Bogen giver da heller ikke et fuldstændigt billede af de forhold, som modstandsbevægelsens folk fungerede under, men fremstiller primært de følelser, der var forbundet med det at begå disse drab, og viser samtidig, hvordan der i stikkerlikvideringerne også lå andre motiver end de rent heroiske. Og det efterlader modstandsbevægelsen med et noget mere plettet ry. Bogen indgår således i rækken af bøger og artikler, der inden for de senere år har været med til afmontere myten om Danmark under besættelsen. Hvor danskerne før stod som et heroisk og opofrende folk, der kæmpede mod nazisterne, saboterede jernbaner og hjalp jøder på flugt til Sverige, har historien nu fået flere nuancer. I de store dagblade har der bl.a. været afsløringer om landbrugets samhandel med tyskerne under krigen, om dansk industris samarbejde med værnemagten, og der er udkommet bøger om danske Østfrontsfrivillige og om 'tyskertøser', der blev udsat for umenneskelig hetz efter befrielse.

Tilbage står et mere fragmentarisk billede af besættelsestiden, hvor danskerne også

optræder som skurke og medskyldige. De gode er ikke helt så gode som hidtil antaget, mens de onde langsomt fremtræder om ikke mindre, så dog forståeligt onde.

Nye svar

Man kan så spørge, hvad dette reviderede syn på en ellers god historie skal gøre godt for. Hvorfor har journalister og flere især yngre historikere så travlt med at rode op i vores hidtidige forestillinger om det gode og det onde?

En af begrundelserne er den meget enkle, at historien hele tiden omfortolkes i takt med, at nye generationer kommer til, og stiller nye spørgsmål til en ny type materiale. Og dog er det påfaldende, at det lige netop er denne periode, der for øjeblikket er genstand for så kraftig revision, hvor så mange skeletter bliver hevet ud af skabet. Det er som om, der blandt unge historikere og journalister ligger en udtalt enighed om, at indgangen til en forståelse af nutiden ligger netop i disse år, i tiden før den ideologiske koldkrigsbalance.

Mellem 1945 og 1989 havde historien ingen nuancer. Der var en klar forestilling om det gode og det onde, og som person kunne man vælge side i forhold til, hvilken politisk anskuelse, man nu havde. Det kan man ikke længere. De klare forestillinger er forsvundet til fordel for tvivl. Vi er ikke helt sikre på, at det kun var nazisterne, der var onde. Vi ved ikke, om modstandsfolkene var så gode, som vi hidtil har fået fortalt. Og vi tror ikke længere på et lille lands modstridende undertrykkelse ved en overmægtig besættelsesmagt, men er tværtimod ved at indse de pragmatiske, måske endda landsforrædderiske træk i forholdet til Tyskland.

I dette opgør med efterkrigstidens politiske og moralske dagsorden bliver ansvaret for historien i højere grad placeret hos det enkelte menneske. Ikke i et system eller i en tid, men hos individet, og derfor ligger der også i den nye historieskrivning en lære til nutiden om, at vi som personer har pligt til uanset tid, sted og politisk system at tage moralsk stilling. Det gælder også i historien om stikkerdrab, hvor gerningsmændene med Øvigs bog bliver præsenteret som enkeltpersoner, der hver især reflekterer over deres gerninger. Morderne kan ikke længere gemme sig i en kollektiv bevægelses navn, men skal selv stå frem og tage ansvar for deres handlinger.

I den historierevisionistiske proces, der for øjeblikket river godt og grundigt op i den kollektive erindring såvel i Danmark som i resten af Europa, ligger der således også en moralsk selvransagelse, der stiller den enkelte til ansvar og gør historie til mere end en videnskab, nemlig til en del af bestræbelserne på at skabe et nyt fælles værdisæt, hvor det enkelte menneske bliver sat i centrum.

© Cecilie Felicia Stokholm Banke, april 2001

Denne artikel blev bragt i en lettere redigeret version i Sydsvenska Dagbladet søndag den 29. april 2001 under titlen "Moral i backspejln". Se <http://sydsvenskan.se/pub/hpsart8618081.html>